

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ
БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш. УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН КОМИТЕТ НАУКИ
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ И ЭТНОЛОГИИ ИМЕНИ Ч.Ч. ВАЛИХАНОВА

Кеңес Одағының батыры Мәншүк Мәметованың
туғанына 100 жыл толуына орай,
**«ҚАЗАҚСТАН ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ ЖЫЛДАРЫНДА:
ТАРИХИ ЖАД ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ТАРИХНАМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР»**
атты Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференциясы
материалдарының жинағы

6 мамыр 2022 жыл

Сборник материалов
Республиканской научно-практической конференции
**«КАЗАХСТАН В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ:
ИСТОРИЧЕСКАЯ ПАМЯТЬ И СОВРЕМЕННЫЕ
ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ»**,
посвященной 100-летию рождения героя Советского Союза
Маншук Маметовой

6 мая 2022 года

Алматы, 2022

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ
БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш. УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН КОМИТЕТ НАУКИ
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ И ЭТНОЛОГИИ ИМЕНИ Ч.Ч. ВАЛИХАНОВА

Кеңес Одағының батыры Мәншүк Мәметованың
туғанына 100 жыл толуына орай,
**«ҚАЗАҚСТАН ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ ЖЫЛДАРЫНДА:
ТАРИХИ ЖАД ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ТАРИХНАМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР»**
атты Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференциясы
материалдарының жинағы

6 мамыр 2022 жыл

Сборник материалов
Республиканской научно-практической конференции
**«КАЗАХСТАН В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ:
ИСТОРИЧЕСКАЯ ПАМЯТЬ И СОВРЕМЕННЫЕ
ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ»**,
посвященной 100-летию рождения героя Советского Союза
Маншук Маметовой

6 мая 2022 года

Пайдаланылған әдебиеттер мен деректер тізімі:

- 1 Шалқар аудандық газеті 1990 ж.
- 2 Шалқар аудандық газеті 2010 ж.
- 3 Шалқар аудандық газеті 2010 ж.
- 4 Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейі қорының негізін қор түсімдері-16669/1
- 5 Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейі қорының негізін қор түсімдері-16669/2

Балкасынова А.Т.

кіші ғылыми қызметкер

Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейі

Ақтөбе, Қазақстан

РЖЕВ ТҮБІНДЕГІ ЕРЛІК

(Ақтөбеде жасақталған 101-ші ұлттық атқыштар бригадасының тарихынан)

Екінші дүниежүзілік соғыс – осы кезге дейінгі дамуында адамзат бастан өткерген ондаған қақтығыстардың ішіндегі ең қасіреттісі. Мұндағы адам шығыны осы кезге дейінгі соғыстардан бірнеше есе асып түсті. 1912-1922 жылдары дүниеге келген қазақ азаматтарының маңдайына тағдыр фашизмге қарсы қару ұстаған сарбаз болуды жазды. Бұл өрендердің дені жетімдер үйінің түлектері, әке-шешелері 37-нің сойқанында ұсталып, жазалы болғандар, діни мектеп өкілдерінің балалары, т.б. еді. Қазақ жері 1941-1945 жылдары Кеңес Одағының фашизммен күресінде барын аяған жоқ: басты ресурсы ер азаматтары кетті, азық қорларымен бүкіл майданды асырады, қару-жарак өндірді, әскери техникаларды жабдықтайтын мұнайын берді. Елде қалған жас балалар мен ақ жаулықты аналар аш құрсақ жүріп, ет-сүт, бидай-астығын, жылы киімдерін майданға жөнелтті, күндіз-түні тыным көрмей еңбектенді. Соғыс жылдары қазақ даласынан 3 миллион 240 мың тонна сүт, 240 мың тонна ет, 17 мың тонна жүн майданға жөнелтілді.

Ақтөбе облыстық-тарихи өлкетану музейінің «Ерлік пен Данқ» залында қасіретті соғыс жылдарынан мәлімет беретін 101-атқыштар бригадасының командирі, полковник С.Я. Яковленко және бригада комиссары подполковник Н.М. Алиевтің, саяси бөлімінің жұмысшылары, саяси қызметкерлерінің, соғыстан аман қалған Алматы қаласында тұратын санаулы ардагерлердің және ардагерлердің Ақтөбе облыстық музейде кездесуінде түскен суреттері қойылған [1, 356-б]. Сарғайған үшбұрышталған хаттар да соғыстың қасіретінен сыр шерткендей сақтаулы [2, 3-б.].

Фашизммен соғыстың ауыр азаптары мен бейнеттерін бастан өткерген өңірлердің бірі – Ақтөбе облысы. 1941 жылдың 1 қаңтарындағы санақ бойынша, Ақтөбе облысы тұрғындарының саны – 335 мың 900 адам.

Майданға аттанғандар саны – 122 мың 423 адам. Олардың 36 мың 192-сі майдан даласында мерт болса, 86 мың 231-і елге аман-есен жеткен. 17 мың 368 адам із-түссіз кеткендердің санатында. Майданға шақырылғандар саны мен өлгендер және із-түссіз кеткендер, қайтып оралғандары арасындағы сәйкессіздік – соғыс шындығының бүркемеленгендігінің дәлелі. Іздеу отрядтарының қазбаларында табылып жатқан солдат есімдері, бұл соғыс шындығының мүлдем басқа екенін көрсетеді. 1941-1945 жылдары ауыр жылдардың ең қаралы беттері – Ржев қырғыны.

Ржев түбіндегі шайқасқа қазақстандық 100-ші және 101-атқыштар дивизиясы қатысты [3, 227-б]. Қос дивизия – Калинин майданының соққы беруші негізгі күштерінің бірі. 1942 жылдың 25 қараша-желтоқсан айларындағы «Марс» операциясында үлкен ерлік үлгісін көрсетті. Ржев қанды көпбұрышының ақырғы нүктесі Оленин ауданы аумағында орын алды. Осы қасіретті соғыс жылдарында 1941 жылдың 13 қарашасында КСРО Мемлекеттік қорғаныс комитеті Ақтөбе қаласында 101-дербес атқыштар бригадасын жасақтап, резерв құру туралы №894 қаулы қабылдады. Ол атқыштар бөлімі деп аталғанымен, шын мәнінде ұлттық құрама болды. Бригада Ақтөбе, Орал, Гурьев (Атырау), Батыс Қазақстан, Қызылорда облыстарының тұрғындарынан 18-20 жас аралығындағы жастар шақыртыла бастады. Құрамында 5007 адам болды. Оның тұңғыш командирі – подполковник С.Я. Яковленко, соңынан полковник А.И. Серебряков, полковник И.Ф. Воробьев, әскери комиссары, аға батальон комиссары Н.А. Алиев болды.

Қатардағылар, командирлер, саяси жетекшілер және бригаданың жеке құрамы негізінен қазақ ұлтынан жасақталды. Мәселен, парткомиссия хатшылығын Қазақстан Компартиясы Орталық комитетінің хатшысы Нұғман Оразалин, саяси бөлімді комсомол жөніндегі көмекші Шайдахмет Серғазин басқарды. Сонымен бірге осы бригада әскери оқу орындарының түлектері, тәжірибелі де білімді жас офицерлер құрамының болуымен де ерекшеленді. Бригада штабы Ақтөбедегі облыстық қазақ-орыс мектеп-интернатына орналасып, осы оқу орнында 1941 жылдың қарашасы мен 1942 жылдың 1 қаңтар аралығында құрылым жасақталды. Бригаданың ұлттық құрамы – қазақтар 80,3%, орыстар – 10,1%, украиндар – 3,7%, өзбектер 1,8%, өзге ұлттар – 4,1%. Саны – 5007 жауынгер. Жас шамасы жағынан барлығы да 40-қа жетпегендер. Әлеуметтік құрамы: 705 жұмысшы, 1500 колхозшы, 1596 қызметші.

1942 жылдың 1 қаңтарынан бастап ұрыс қимылдарының түрлері мен бөлімшелердің өзара біріккен іс-қимылдарын жүргізу тәсілдері бойынша оқу-жаттығу басталды. Оқу процестері 1942 жылдың қаңтарынан тамызына дейін қаланың ескі әуежайы мен Кірпішті ауылының ортасында өтті. Құрылымның әскери даярлығын көру мақсатында сол жылдың 19 шілдесінде Ақтөбе мемлекеттік қорғаныс комитетінің мүшесі, Кеңестер одағының маршалы Климент Ефремович Ворошилов келді Бригада

комондирінің орынбасары, капитан Мұса Шайхыұлы Сәдібеков Ворошиловқа әскери құрамның даярлығын баяндап рапорт берді.

1942 жылдың 11 тамызынан 101-бригада Ақтөбе теміржол стансасынан эшелонмен біртіндеп майданға аттана бастады. Бірінші күні ескі әуежайда саптағы 5007 жауынгер алдында облыстық атқару комитетінің төрағасы Нығмет Қамбаров митингіні ашты. Осыдан кейін облыстық партия комитетінің хатшысы Қанапия Мұфтахин, бригада комиссары Нұри Әлиев, батальон комсорогы Қалыш Асқаров сөйледі. Маршал Ворошилов жалынды сөз сөйлеп, қазақтарды батыл, уәдесінен айнымайтын ержүрек халық деп мақтады. Содан кейін арнайы әкелінген ескі жүк көлігінің кузовына Нүрпейіс Байғанин жырау көтеріліп, батырлық эпостарды кезекпен жырлады [4,12-б]. Сөз сөйлегендер неміс фашизмінен жеңіп, Кеңес өкіметінің жерін, Батысты басқыншылардан азат етіп, Жеңіс туын Берлинге тігіп қайтып оралуларына тілек білдірді. Жыр біткен соң майданның не екенін сезінбеген жап-жас жігіттер теміржол вокзалынан пойызға мініп, Мәскеу бағытына қарай аттанды. Мәскеу қаласы түбіндегі Нагинск қаласынан 12 шақырым Боровое лагеріне лек-лекпен жетті. Құрамның бір бөлігі штатқа сәйкес қару-жаракпен жарактандырылды. 3 айдан астам уақыт бойы жоспарлы жаттығулардан өтті. 1942 жылдың 3 қазанында генерал-майор Рябков КСРО Жоғарғы Кеңесінің Президиумы атынан бригадаға жауынгерлік Қызыл Туды тапсырды. Бригадаға 16 жүк машинасы және 6 жеңіл автокөлік, 460 жылқы, 89 аттың ері, 1089 тон, 1428 құлақшын берілді дейді Ақтөбе облыстық мұрағатының қызметкері Сағыныш Төремұратова [4,11-б]. Алайда, «Марс» операциясы омбылаған қар мен жалтыраған көк мұзда, орманды алқаптарда, тереңдігі 3 метрге дейін созылатын Ржев төңірегіндегі жау бекіністерінде атпен соғысудың мүлдем мүмкін емес екендігін дәлелдеді. Екінші жағынан дивизияның жабдықталуынан кеңестік қорғаныс басшылығының Вермахт армиясының әскери дайындығынан толық хабардар еместігі аңғартылды. Осыдан кейінгі уақытта маршал Ворошиловтың өзі де шешуші кезеңдердің жоспарынан мүлдем шеттетілді.

Бригада 1942 жылы 23-25 қазаны аралығында 39-армия құрамында Калинин маңындағы Кувшиново және Букарево деревняларында алғаш жауынгерлік сынақтан өтті [1, 356-б.] 25 қарашадағы бригададағы жауынгерлер саны 4918 адам. Шайқасқа 26 қарашада кірген. Бұл «Марс» операциясының екінші күні. 26 қараша мен 29 желтоқсан аралығында 101-бригаданың 744 жауынгері қаза тапты, 313-і із-түссіз кеткен, 2544-і жараланған. Құрама 4918 жауынгерінің 3601-ін жоғалтты.

Күш тең емес кескілескен шайқаста жанқиярлық ерлік үлгісін көрсеткен 101-дің кейбір сарбаздарының есімдері: А. Алпысбаев 1-батальон 3-рота командирі, Б. Айдарханов кіші сержант, Н. Әлмағабетов аға фельдшер, Б. Кенжеғарин т.б. [5, 160-б.]

Кеңес тарихында Ұлы Отан соғысындағы ең қантөгісті шайқас ретінде Сталинград шайқасы аталып келді. Егерде Сталинград шайқасында қарсылас

екі тараптан 27 армия қатысса, ал Ржев қырғынында 2 миллион 600 мың қызыл жауынгер қаза тапты. Алғашқы күннен бастап жауынгерлер ауыр ұрыстарға тап болды. 15 ай бойы немістердің генерал Модель басқаратын 9-армиясымен бірін-бірі ала алмады. Молодой Туд деревнясы, Великие Луки қаласы төңірегіне, Оленин ауданына немістің ең таңдаулы күштері шоғырландырылды. 101 және 100 бригада өздерінен бірнеше есе күшті жаумен бетпе-бет келді. Қосымша күш жеткен жоқ. 25 қарашада күн қатты суытып, қар аралас жауған жаңбырдың соңы батыстан қатты соққан желге ұласқан. Тверьдің қара топырағы қатты езіліп, мұзға айналып, шабуылға шыққан солдаттардың алға ұмтылуына, окоп қазып жасырынуына үлкен кедергі келтірді. Жылы киіммен жеткілікті деңгейде жарақтандырылмаған жауынгерлер аяз астында ашық далада соғысуға мәжбүр болды. 1942 жылдың қарашасынан 1943 жылдың наурызына дейін қанды қырғын жалғаса берді. Оленин ауданы деревняларын азат етуде 101-бригада жаумен бетпе-бет жалғыз қалды. Немістер алға ұмтылған қарусыз әрі қорғансыз солдаттардың кеудесінен атты, олардың жансыз денесі үйіліп жатты. Алдағы шептегінің денесі суымай жатып-ақ, қарша жауған оққа қарай отқа ұмтылған көбелектей жас солдат құстай ұшып келе жатты. Немістер мазақ қылып ата берді, ата берді. Өмірдің қызығын да көріп үлгермеген жас жауынгерлер бірінен соң бірі құлап жатты. Жүгірмеске амал жоқ, артында тапаншасын тақап қызыл командирлер жатты, артқа қарай бір қадам шегінсең де өлесің. «Марс» операциясының түпкі мән-мақсаты осында еді. Уақыт ұту. Немістерді қарусыз солдаттарды көздейтін нысана етіп, алдаусырата беру. Солдатты нысана, жансыз қуыршақ сияқты пайдаланды. Әр 10 солдатқа 1890-жылдары шыққан бір ғана винтовка берілгенін немістерді ату үшін соңғылары алдыңғы серігінің өлуін күтіп тұратынын қинала айтты. Әскери ұрыс қимылдарының дәл қак ортасында қалып, нағыз тозақтың ортасында жанталаса шайқасқандарына қарамастан, әр минут сайын өлім тақалып тұрсада, жаумен берілмей шайқасқан қазақтың қос бригадасының жауынгерлері қандай қиын сәт туғанда да сатқындыққа бармаған. Қараша-желтоқсанның қиын күндері 101-дің сарбаздары 2500 жаудың көзін жойған. Ұлы Отан соғысының ардагері, Алматыдан жасақталған 100-ші бригаданың сарбазы Ахметқазы Болатов журналист Ш. Қонақбайқызына айтқан әңгімесінде 42-нің қысында «Марс» операциясы кезіндегі қазақ сарбазының жағдайын былайша еске алады:

«Сондағы менің байқағаным, басына іс түскенде қазақтай қайсар халық жоқ екен. Фашизмге қарсы қанқұйлы соғыста мен өз халқымнан шыққан сүйікті ұландарды жете таныдым, олардың үш түрлі басты қасиетіне тәнті болдым десем артық айтқандық емес. Майданда қазақ жігіттері аштыққа төзімді, қолда барына қанағатшыл еді. Қарны тоймаса сүмеңдеп тамақ іздеп кететін өдет байқатқан жоқ. Тамақтануға отырғанда азгантай ас-суға командирлерден, жасы үлкендерден бұрын қол

созбайтын. Бұл үлкен тәрбиелілік, тектілік еді. Киімдері жуқа болсада 35-40 гр. аяздарда шыдамдылық таныта білді» [4, 23-б].

Қардың беті адам өлігіне толды, қаны судай ақты, төңірек түгел қан, тіпті ауа да оқ-дәрі мен қан сасыды деп Тверь деревнялары тұрғындарының айтқандары Ржев жөнінде жазған неміс тарихшыларының жазбаларымен сәйкес. Міне «Марстың» айтылмаған ақиқаты осында болатын. Осы қос бригаданың құрамы өте жас 1937 жылғы зұлмат кезеңнен есін жимаған қазақтың жас өскіндері, енді көктеп келе жатқан намысшыл, отаншыл жігіттер. Ұлы Отан соғысы жылдарындағы қанды қырғын тарихта «Ржев мясорубкасы» деп атаған. Плацдарм азат етілгенде, 101-ші бригаданың 5 мыңға жуық сарбазынан 500-ге жетер-жетпес қана адам шыққан. Әбден қалжыраған 101-дің жауынгерлері 47-ші және 90-шы атқыштар дивизияларына топтастырылып, Калинин майданының 39-армиясы құрамында қайтадан майданға аттанды. 101-бригаданың Ржев қанды көпбұрышында мәңгілікке қалған жауынгерлерімен қоса, 101-дің аты да өшті Егерде Ржев қанды қасабында 6 рет нәтижесіз шабуылдар астында қалмағанда, осы бригада Берлинге дейін барар ма еді? Ржев аумағындағы ормандар мен алаңқайларда әлі күнге дейін бірнеше мыңдаған солдаттар жерлеусіз жатыр. Аудан аумағында бауырластар зиратында 32 мың солдат қайта жерленген. 100-ші және 101-ші бригада жан аямай шайқасқан Молодой Туд деревнясы іргесінде де мемориалдық жерлеу орындары бар. 2006 жылы осы жердің тұрғыны, бұрынғы әскери қызметші Дмитрий Александрович Жук «Орел» қоғамдық бірлестігін ашып іздеу отрядын құрып, бірнеше бағытта жұмыстар атқарды. Оленин ауданының аумағындағы белгісіз 29 бауырластар зиратында біріңғай қазақ жауынгерлері жатыр. Оған дәлел, Жук отрядының қазба жұмыстарын жүргізу кезінде тапқан «Қырықбаев», «Айжанов» деп есімдері ойылып жазылған тот басқан солдат қасықтары. Ол АҚШ-тың іздеу отрядтарымен, американдық тарихшылармен байланыс орнатты, екінші дүниежүзілік соғыстың сол кездегі қанды оқиғалар картинасын, тарихқа жаңаша көзқарасты қалыптастыруға көп жұмыс атқарды. Сонымен бірге Тверь облысы Ржев қаласындағы іздеу отрядының тағы бір жетекшісі Игорь Росляковты да айтпай кетуге болмас. Ол басқаратын топ 4 жылда белгісіз бейттерден 600 адамның сүйегін тауып, есімдерін анықтап қайта жерледі.

Ақтөбе облысының ішкі саясат басқармасы Екінші дүниежүзілік соғыстың аяқталуына байланысты 4 сериялы деректі фильм түсірді. Мұнда саны азайып қалған ақтөбелік жауынгерлерінің естеліктері, күнделік-жазбалары мұрағат құжаттарымен толықтырылған. Сонымен қатар соғыстың алғашқы күндерінен-ақ майданға аттанған ақтөбелік 312-ші бригада мен Ржев қырғынына тоғытылған 101-ші атқыштар бригадасы жөнінде бұрын айтылмаған деректер қамтылған [6, 3-б].

Ржев қырғыны соғыс аяқталғаннан кейін де тарихшылар мен зерттеушілер үшін жабық тақырыпқа айналды. Кеңестік цензура айналып өтті. Армия генералдары мен Бас штабтың істеріне күдік келтіріп, олардың алған абыройлары мен даңқына көлеңке түсіретін жайттар көп болды. Сол себепті Ржев жауынгерлері басқа жауынгерлер секілді лайықты құрмет көре алмады. Салтанатты қабылдаулар мен атақ-марапаттан мүлдем тыс қалды. Рас, Ржев операциясы Калинин және Батыс майданы қолбасшыларының сәтсіз операциясы екені рас. Екіншіден, осы операцияны жоспарлау мен өткізу барысында маршал Г.К. Жуков пен Коневтің тұрғаны рас. Үшіншіден соншама миллиондаған адамның қырылуына жол берілді.

М. Құсайынов атындағы Ақтөбе облыстық дарынды балаларға арналған мектеп-интернаты орналасқан ғимарат – 1942 жылы 101-бригада жасақталған қазақ-орыс мектеп-интернатының орны. 1985 жылдың 10 қарашасында осы мектеп-интернатта «Жауынгерлік даңқ» мұражайы ашылды. 101-бригаданың жорық іздерін қайта зерделеу, көзі тірі майдангерлерін іздестіру жұмысы Ақтөбеде тек осы білім орнында ғана тұңғыш қолға алынды. Кейін мектеп-интернатқа дарынды балаларға арналған облыстық мектеп-интернат мәртебесі беріліп, оқу орнын ұзақ жылдар табысты түрде басқарған Данағали Кенжебаевтың басшылығы кезінде мұражай еңсесі биіктеді [7, 15-б.] газет.

Ажалмен бетпе-бет келіп, аждаһаның аузынан аман оралған пенде бейбіт күннің қадірін өзгелерден артық қадірлейді. 100 және 101-бригада майдангерлері қаламға жақын болды [4, 116-б.]. Елге аман оралғандары: Тахауи Ахтанов, Мұзафар Әлімбаев, Әзілхан Нұршайықов, Өтебай Қанахиндер соғыстан кейінгі дәуірдің әдебиетін қалыптастырды. Ақтөбелік зеңбірекші Мұқаш Кенбаев ақсақал 101-бригаданың тірі шежіресі еді. Соғыстан кейін 30 жыл бойы училищені басқарып өмірінің соңғы жылдары облыстық мүгедектер қоғамына жетекшілік етіп 80 жастан асып өмірден озады.

Ұлы Отан соғысында қаза болған жауынгерлерді есте қалдыру мақсатында «Нұр Отан» мен «Единая Россия» бірлесіп ұйымдастырған осы жобада негізінен Ржев қырғынынан аман шыққан қаруластар жиналды. Қазақстаннан барған делегация туған жердің топырағын Ржевтегі осы мемориалды кешенге жеткізді. Жеңістің 65 жылдығы қарсаңында қазақстандық қос атқыштар бригадасына арналған кешен Ржевке кіреберістегі Осташов тас жолының бойына орнатылды. Жобаны толығымен Қазақстан үкіметі, соның ішінде Ақтөбе облысының әкімшілігі қаржыландырды. Онда Ақтөбе облысының картасы бедерленген және қос атқыштар бригадасының жауынгерлерінің есімдері ойып жазылған. Қазақстандық жауынгерлер жерленген жерден әкелінген бір уыс топырақты Ақтөбе қаласындағы Батырлар аллеясына салу рәсімі өтті [4, 235-б].

Қазіргі таңда Ақтөбе облысында 101-атқыштар бригадасының атына көше беріліп, Ж. Кереев атындағы көшеде 101-атқыштар бригадасына арнап ескерткіш қойылған. Бізге осындай жарқын да бейбіт өмірді сыйлаған жандарды ұмытпауымыз керек. Ешкім де ештеңе де ұмытылмайды!

Пайдаланылған әдебиеттер мен деректер тізімі:

- 1 «Боздақтар» Книга памяти Казахстана Алматы, Қазақстан 1995.-480 б.
- 2 АОТӨМ. 101-ші ұлттық атқыштар бригадасына қатысты материалдар папкасы. НҚТ – №04-01. 2601-4055.
- 3 Аяған Б. «Қазақ жауынгері Ұлы Отан соғысы майданында» Алматы: «Өнер», 2010. -640 бет.
- 4 Ғалымжан Байдербес. Ржев шайқасының қаһармандары Ақтөбе, 2015.-260 б.
- 5 Козыбаев М. «Казахстан в Великой отечественной войне» Алма-Ата 1990, 381 бет.
- 6 Тұрысбеков З. «Ржев-Вязьма теңдессіз шайқастар даласы» Егемен Қазақстан. - 2013. -30 наурыз -3 б.
- 7 Бакиева Б. «Ржев шайқасының қаһармандарына тағзым» Ақтөбе.-2015.-21 мамыр-15 б.

Қасанбай Ж.И.

*Абай атындағы ҚазҰПУ 1-курс магистранты
Алматы, Қазақстан*

**ПЛАКАТ ӨНЕРІ СОҒЫС ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ҮГІТ-НАСИХАТ
(ПРОПАГАНДА) ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ**

Аннотация. Баяндамада Ұлы Отан соғысы жылдарындағы жеңісті насихаттаудың маңызды құралдарының бірі ретінде плакаттың рөлі көрсетілген. Плакаттар осы кезеңдегі бейнелеу өнерінің негізгі түрі болды және жоғары көркемдік деңгейге жетті. Баяндама плакаттардың адамға эмоционалды әсерінің күші көрсетіледі. Олар ел тұрғындары арасында жоғары патриотизм сезімін қалыптастырды және осылайша соғыс уақытының негізгі идеологиялық міндетін орындады – Отанды қорғауға көтерілді, кеңес адамының күші мен рухын оятып, оны жеңіске жетеледі.

Кілт сөздер: Кеңестік идеология, Үгіт-насихат, Ұлы Отан соғысының плакаттары, эмоционалды әсер, батырлық плакат, қайғылы плакат, сатиралық плакат.

Кеңес Одағындағы үгіт-насихат жұмыстары кеңестік саяси жүйенің құрамдас бөлігі болды. Мақсаты бұқаралық санаға әсер ету болып табылатын үгіт-насихатқа идеологиялық жұмыста үлкен мән берілді. Жалпы идеология, атап айтқанда, кеңестік идеология қоғамның дамуын